



PEDAGOGIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYALARI

**Qodirova Buzulayho
Turgunovna**

*ADPI. Boshlang'ich ta'lim kafedrası
dotsenti, falsafa doktori Professor.*

**Jaloliddinova
Madinaxon**

ADPI 4-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada pedagogika darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish texnologiyalarining nazariy, psixologik va metodik asoslari tahlil qilingan. Didaktik o'yinlarning o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, muloqot va refleksiv kompetensiyalarini rivojlantirishdagi o'rni ochib berilgan. Tadqiqotda konstruktivistik, faoliyatga yo'naltirilgan va tizimli yondashuvlar asosida didaktik o'yinlarni tashkil etishning ilmiy modeli ishlab chiqilgan. O'yin faoliyatining ta'limdagi motivatsion, kommunikativ va refleksiv jihatlari empirik tahlil asosida asoslab berilgan. Tajriba natijalari shuni ko'rsatadiki, didaktik o'yinlardan foydalanish o'quvchilarning kognitiv faolligini oshiradi, ijodiy tafakkurini rivojlantiradi hamda pedagogika darslarining interaktivligini kuchaytiradi. Ushbu maqola didaktik o'yinlarni o'qitish jarayoniga joriy etishning samarali texnologik modelini taklif etadi.

Kalit so'zlar:

didaktik o'yin, o'yinli ta'lim, pedagogik texnologiya, konstruktivistik yondashuv, faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim, motivatsion muhit, refleksiv kompetensiya, kommunikativ faoliyat, interfaol metodlar, o'quv jarayoni samaradorligi.

KIRISH

Bugungi globallashtirish davrida ta'lim tizimining asosiy maqsadi — o'quvchini bilim oluvchi emas, balki faol, ijodkor va mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishdir. Shu ma'noda, zamonaviy pedagogika fani o'qitish jarayonini yangicha texnologiyalar, interaktiv metodlar va didaktik o'yinlar orqali tashkil etishni talab etmoqda.

Ta'lim jarayonida didaktik o'yinlar — bu o'quvchilarning kognitiv faoliyatini faollashtiruvchi, motivatsiyani oshiruvchi, o'qitish jarayonini tabiiy va ijodiy tarzda tashkil etuvchi pedagogik texnologiyalardir. O'yin metodlari inson psixikasining tabiiy xususiyatlariga tayangan holda, o'quv faoliyatini faoliyatga asoslangan yondashuv asosida amalga oshiradi.

Didaktik o'yinlarning mohiyati shundaki, o'yin jarayonida o'quvchi bilimni o'zlashtirish bilan birga, uni amalda qo'llashni, muammoni hal etishni, muloqot

qilishni, qaror qabul qilishni o'rganadi. Shu sababli, o'yin metodlari zamonaviy ta'lim texnologiyalarining muhim komponenti sifatida qaraladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi PQ-224-son qarorida "ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalarni, interaktiv metodlarni joriy etish orqali o'qitish jarayonining samaradorligini oshirish" dolzarb vazifa sifatida belgilangan. Mazkur hujjat didaktik o'yin texnologiyalarining metodik asoslarini ta'lim tizimiga keng joriy etishni taqozo etadi.

Didaktik o'yinlar pedagogika fanida faqat o'yin jarayoni sifatida emas, balki **ta'limning psixologik, kommunikativ, motivatsion va bilish komponentlarini uyg'unlashtiruvchi tizimli mexanizm** sifatida talqin etiladi. Bu jihatdan didaktik o'yinlar konstruktivistik ta'lim nazariyasi (J. Bruner, L. Vygotskiy, J. Piaget) bilan uzviy bog'liq bo'lib, o'quvchini o'z faoliyati orqali bilim yaratishga yo'naltiradi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, pedagogika darslarida ko'p hollarda o'qitish jarayoni nazariy ma'lumotlar berishga qaratilgan bo'lib, o'quvchilarning bilish faoliyati passiv holatda qoladi. Bu esa zamonaviy ta'lim talablariga mos kelmaydi. Shunday sharoitda didaktik o'yinlardan foydalanish:

- o'qitish jarayonini faoliyatga asoslaydi;
- o'quvchilarda muloqot, tahlil, qaror qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantiradi;
- fan materialini o'zlashtirishni tabiiy, psixologik jihatdan qulay shaklda tashkil etadi.

Tadqiqotning maqsadi — pedagogika darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish texnologiyalarining nazariy asoslarini tahlil qilish, ularni amaliyotda qo'llash metodikasini ishlab chiqish hamda o'quvchilarning faol o'rganish kompetensiyasini shakllantirish mexanizmlarini aniqlash.

Ob'ekti: pedagogika fanini o'qitish jarayoni.

Predmeti: didaktik o'yin texnologiyalarining pedagogik darslardagi qo'llanish jarayoni.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Didaktik o'yinlar nazariyasi tarixan pedagogika va psixologiya fanlari kesishgan nuqtada shakllangan. Dastlab J. Dyui ta'limni "tajriba orqali o'rganish" deb ta'riflab, o'yin faoliyatini bilish jarayonining tabiiy shakli sifatida izohladi. L. Vygotskiy o'yin faoliyatini bolaning "yaqin rivojlanish zonasi"ni kengaytiruvchi, yangi ijtimoiy rollarni o'zlashtirish vositasi sifatida talqin etdi.

A. Makarenko, S. Rubinshteyn, V. Suhomlinskiylarning ishlarida o'yin shaxsning axloqiy, ijtimoiy va emotsional rivojlanishida muhim omil sifatida ko'rsatib o'tilgan. Rubinshteyn o'yinni "faoliyatning eng tabiiy shakli" deb atab, uning asosida motivatsiya, idrok va muloqot yotishini asoslagan.

Didaktik o'yin tushunchasini ilmiy muomalaga K. Ushinskiy kiritgan bo'lib, u "o'yin — bu bolaning hayot maktabi" deb ta'kidlagan. Ushinskiyning didaktik qarashlari zamonaviy ta'lim texnologiyalarining poydevorini yaratgan.

XX asrda J. Bruner, M. Montessori, K. Rogers va E. Erikson kabi olimlar o'yin orqali ta'lim olishni konstruktivistik yondashuv doirasida o'rganganlar. J. Bruner o'yin faoliyatini "bilimni qayta qurish va yaratish jarayoni" sifatida ko'rsatadi.

Hozirgi zamonaviy ta'limda didaktik o'yinlar texnologiyasi interfaol o'qitish tizimining asosiy komponenti hisoblanadi. UNESCO hisobotida "play-based learning" (o'yin asosida o'rganish) XXI asr ko'nikmalarini shakllantirishning eng samarali metodlaridan biri sifatida qayd etilgan.

O'zbekistonlik olimlar orasida S. Yuldashev, M. Rasulov, N. Egamberdiyeva, va D. Qurbonov larning ishlari didaktik o'yinlarning metodik jihatlarini chuqur yoritadi. Ularning tadqiqotlarida didaktik o'yinlar quyidagi yo'nalishlarda tahlil qilingan:

- ta'lim motivatsiyasini oshirish vositasi sifatida;
- shaxslararo muloqotni faollashtiruvchi omil sifatida;
- kompetensiyaga asoslangan o'qitishning metodik modeli sifatida.

Chet elda esa D. Kolb, S. Silberman, P. Johnson kabi tadqiqotchilar o'yinli ta'limni "faol tajriba asosida o'rganish modeli" deb ta'riflaganlar.

Didaktik o'yinlarning asosiy turlari ilmiy manbalarda quyidagicha tasniflanadi:

1. **Imitatsion o'yinlar** – real jarayonlarni modellashtiruvchi o'yinlar (masalan, "pedagogik vaziyatni hal qilish").
2. **Rol o'yinlari** – muayyan kasbiy rollarni bajarishga asoslangan o'yinlar ("o'qituvchi va o'quvchi" modeli).
3. **Mantiqiy o'yinlar** – tafakkurni rivojlantiruvchi intellektual topshiriqlar ("muammoni tahlil qil va yechim top").
4. **Kommunikativ o'yinlar** – muloqot madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan ("pedagogik suhbat", "ta'limiy debat").

Zamonaviy ta'lim texnologiyalari doirasida didaktik o'yinlar **raqamli va virtual formatlarda** ham qo'llanila boshladi. "Gamification" texnologiyasi o'quv jarayoniga o'yin elementlarini kiritish orqali motivatsiyani oshiradi.

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, didaktik o'yinlar — bu o'qitish jarayonini shaxsga yo'naltirilgan, interaktiv va ijodiy jarayonga aylantiruvchi samarali texnologiya bo'lib, u o'quvchilarda bilish, kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda didaktik o'yinlardan foydalanish texnologiyalarini o'rganish uchun quyidagi ilmiy yondashuvlardan foydalanildi:

1. **Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv** — o'quvchining bilim olishi faoliyat jarayonida yuz beradi .
2. **Konstruktivistik yondashuv** — bilim o'quvchi tomonidan faol tarzda "yaratiladi".
3. **Sistemali yondashuv** — o'yin texnologiyasini ta'lim jarayonining bir butun tizimi sifatida tahlil qilish.
4. **Motivatsion yondashuv** — o'yin orqali ichki motivni shakllantirish.

Tadqiqot metodlari: tizimli tahlil, kuzatuv, pedagogik eksperiment, diagnostika, kontent-tahlil, ekspert so'rovnomasi.

Amaliy baza: Toshkent davlat pedagogika universiteti, Farg'ona davlat universiteti va Andijon davlat pedagogika instituti (2024–2025 o'quv yili).

Tadqiqot natijalarida **didaktik o'yinlarni joriy etish texnologik modeli** ishlab chiqildi:

O'quv muammosi → O'yinli faoliyat → Qaror qabul qilish → Refleksiya → Bilim integratsiyasi.

Didaktik o'yinlarning texnologik jarayoni 4 bosqichdan iborat:

1. **Motivatsion bosqich** – o'yin syujeti orqali qiziqish uyg'otish;
2. **Faoliyat bosqichi** – o'yin jarayonida bilimni qo'llash;
3. **Tahlil bosqichi** – natijalarni muhokama qilish, xulosa chiqarish;
4. **Refleksiya bosqichi** – o'yin faoliyatining shaxsiy o'zgarishlarga ta'sirini baholash.

Didaktik o'yinlarning samaradorlik mezonlari:

- bilish faolligi;
- motivatsiya darajasi;
- kommunikativ ishtirok;
- refleksiv tahlil ko'rsatkichlari.

Eksperiment natijalari: 140 nafar talaba ishtirokida o'tkazilgan tajriba-sinov darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish natijasida:

- o'quvchilarning bilish faolligi 38 % ga;
- darsga qiziqish darajasi 41 % ga;
- o'zaro muloqot samaradorligi 33 % ga oshgani aniqlandi.

Bu natijalar didaktik o'yinlarning pedagogik samaradorligini empirik tasdiqlaydi.

Shuningdek, o'yin texnologiyalarining **psixologik mexanizmlari** (motivatsiya, raqobat, emotsional tahlil, rag'bat) o'qitish jarayonini dinamik qiladi.

Didaktik o'yinlardan foydalanish texnologiyalarining metodik tamoyillari:

- **Faollik va mustaqillik tamoyili** – o'quvchi o'yin ishtirokchisi sifatida faol rol o'ynaydi;
- **Integratsiya tamoyili** – o'yin orqali turli fanlar va faoliyat turlarini birlashtirish;
- **Natijaviylik tamoyili** – o'yin natijasi o'quvchi tomonidan refleksiya qilinadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagogika darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish ta'lim jarayonini interfaol, shaxsga yo'naltirilgan va samarali tizimga aylantirish imkonini beradi. Didaktik o'yinlar o'quvchilarning o'qishga motivatsiyasini kuchaytiradi, bilimni amaliy qo'llash ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda o'zaro muloqot madaniyatini shakllantiradi.

Pedagogik jarayonda o'yin faoliyati ta'limning uch asosiy komponenti – **kognitiv, affektiv va psixomotor** sohalarini uyg'unlashtiradi. O'yin jarayonida o'quvchi faol ishtirokchi sifatida nafaqat ma'lumot oladi, balki uni qayta ishlaydi, tahlil qiladi va amaliy faoliyatda qo'llaydi.

Tadqiqot davomida aniqlangan didaktik o'yinlardan foydalanish texnologiyasining **ilmiy-nazariy asoslari** quyidagilardan iborat:

1. **Faoliyatga yo'naltirilganlik** – o'quvchi o'zining faol harakatlari orqali bilim yaratadi.
2. **Motivatsion muhit** – o'yin jarayoni ichki qiziqishni rag'batlantiradi.

3. **Kommunikativ integratsiya** – o‘yin orqali muloqot, hamkorlik va o‘zaro tushunish rivojlanadi.

4. **Refleksiv tahlil** – o‘yin natijalari o‘quvchi tomonidan tahlil qilinib, o‘z-o‘zini baholash shakllanadi.

5. **Innovatsionlik** – raqamli va virtual o‘yin elementlarini ta’limga integratsiya qilish o‘qitish samaradorligini oshiradi.

Pedagogika darslarida didaktik o‘yinlardan foydalanish:

- darslarni jonlantiradi, o‘quvchilarni faol ishtirokchiga aylantiradi;
- bilimni mustahkamlash va o‘zlashtirishni tezlashtiradi;
- ijtimoiy hamkorlikni, jamoaviy fikrlashni rivojlantiradi;
- ijodiy tafakkur va refleksiv kompetensiyalarni shakllantiradi.

Demak, didaktik o‘yinlar pedagogika fanining amaliy yo‘nalishida **ta’lim samaradorligini oshirishning innovatsion texnologiyasi** sifatida qaralishi mumkin. O‘yinli o‘qitish metodlari nafaqat o‘quvchilarning bilimini, balki ularning ijtimoiy faolligi, muloqot madaniyati va mustaqil fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Kelgusida bu yo‘nalishda **raqamli o‘yin texnologiyalari, AR/VR (augmented & virtual reality)** asosidagi o‘yinli modellarni pedagogika darslariga joriy etish muhim ilmiy-amaliy yo‘nalish bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Yuldashev, S. (2019). Pedagogika fanini o‘qitishda didaktik o‘yinlarning motivatsion ahamiyati. *O‘zbekiston pedagogika jurnali*, 4(2), 43–49.

2. Rasulov, M. (2020). Kompetensiyaga asoslangan o‘yinli ta’lim modeli. *Pedagogik innovatsiyalar jurnali*, 3(1), 27–34.

3. Egamberdiyeva, N. (2021). Didaktik o‘yinlar orqali kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish. *Ta’lim va jamiyat*, 2(5), 58–63.

4. Qurbonov, D. (2023). Pedagogika darslarida o‘yin texnologiyalarining samaradorligi. *Pedagogika va psixologiya*, 5(1), 35–41.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–224-son qarori (2022-yil 11-may). *Ta’lim sifatini oshirish va pedagogik kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish to‘g‘risida*.